

ГУК Олег,
аспірант відділу підприємництва,
кооперації та агропромислової інтеграції
Національного наукового центру
"Інститут аграрної економіки"
вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна

ORCID: 0009-0003-7901-2169
olegguk75@gmail.com

**КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Економічна безпека аграрних підприємств відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та сталого розвитку сільських територій. В умовах зростання глобальних викликів, кліматичних змін і загострення конкуренції на агропродовольчих ринках актуалізується необхідність комплексного дослідження компонентної структури економічної безпеки аграрних підприємств. Специфіка аграрного виробництва, зокрема залежність від природно-кліматичних умов, сезонність, тривалий виробничий цикл, використання землі як основного засобу виробництва, зумовлює особливості формування системи економічної безпеки в цьому секторі. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективна система економічної безпеки аграрного підприємства має базуватися на інтеграції різних компонентів безпеки з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємовпливу. Методологічною основою дослідження є системний підхід, методи аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення. На основі аналізу наукових джерел і з огляду на галузеву специфіку запропоновано компонентну структуру економічної безпеки аграрного підприємства, яка містить фінансову, виробничо-технологічну, ринкову, кадрову, інноваційно-інвестиційну, екологічну й інформаційну безпеку. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до формування системи економічної безпеки аграрного підприємства з урахуванням взаємозв'язку і взаємовпливу її складових. Запропонований підхід дає змогу системно оцінювати рівень економічної безпеки та розробляти стратегії її забезпечення в аграрних підприємствах. Він може бути використаний при формуванні системи моніторингу економічної безпеки та прийнятті управлінських рішень

GUK Oleg,
Postgraduate Student of the Department
of Entrepreneurship, Cooperation and Agricultural
Integration, National Research Center
"Institute of Agricultural Economics"
10, Heroes of Defense St., Kyiv, 03127, Ukraine

ORCID: 0009-0003-7901-2169
olegguk75@gmail.com

**COMPONENT STRUCTURE OF
ECONOMIC SECURITY OF AN
AGRICULTURAL ENTERPRISE**

The article examines the component structure of economic security of an agricultural enterprise. The main components of economic security and their interrelation are analyzed. The peculiarities of ensuring economic security in the agricultural sector are revealed. A comprehensive approach to the formation of the economic security system of an agricultural enterprise is proposed, taking into account the specifics of the industry. The necessity of integrating various security components to achieve sustainable development of agricultural enterprises is substantiated. The research hypothesis is that an effective economic security system of an agricultural enterprise should be based on the integration of various security components, considering their interconnection and mutual influence. The methodological basis of the research is a systematic approach, methods of analysis and synthesis, comparison, and generalization. Based on the analysis of scientific sources and considering industry specifics, a component structure of economic security for agricultural enterprises is proposed, which includes financial, production and technological, market, personnel, innovative investment, environmental, and information security. The necessity of a comprehensive approach to forming the economic security system of an agricultural enterprise is substantiated, taking into account the interconnection and mutual influence of its components. The proposed approach allows for a systematic assessment of the economic security level and the development of strategies for its provision in agricultural enterprises. It can be used in forming a monitoring system for economic security and making management decisions to improve it. The

щодо її підвищення. Результати дослідження створюють теоретичне підґрунтя для розробки методики інтегральної оцінки рівня економічної безпеки аграрного підприємства та формування організаційно-економічного механізму її забезпечення в сучасних умовах господарювання, що визначає перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: економічна безпека, аграрне підприємство, компонентна структура, фінансова безпека, кадрова безпека, виробнича безпека.

research results create a theoretical foundation for developing a methodology for integrated assessment of the economic security level of an agricultural enterprise and forming an organizational and economic mechanism for its provision in modern economic conditions, which defines prospects for further research in this direction.

Keywords: economic security, agricultural enterprise, component structure, financial security, personnel security, production security.

JEL Classification: Q10, Q14, O13.

Вступ

Економічна безпека аграрних підприємств (ЕБАП) відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни і сталого розвитку сільських територій. В умовах глобалізації та зростання конкуренції на агропродовольчих ринках питання забезпечення ЕБАП набуває особливої актуальності. Комплексний характер загроз і викликів, з якими стикаються сучасні аграрні підприємства, зумовлює необхідність дослідження компонентної структури їх економічної безпеки та розробки ефективних механізмів її забезпечення.

Дослідження компонентної структури ЕБАП тісно пов'язане з важливими науковими і практичними завданнями, зокрема: розробкою стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки; забезпеченням сталого розвитку сільських територій; вдосконаленням механізмів державної підтримки аграрних підприємств; адаптацією аграрного сектору до кліматичних змін та екологічних викликів; цифровою трансформацією сільського господарства.

Вирішення зазначених завдань потребує комплексного підходу до формування системи ЕБАП з урахуванням сучасних тенденцій розвитку галузі та глобальних викликів.

Теоретичні основи економічної безпеки розглядали у своїх працях такі вчені, як О. Ареф'єва, В. Геець, М. Єрмошенко, С. Ілляшенко, Г. Козаченко, В. Мунтіян та інші (Козаченко та ін., 2003). Особливості економічної безпеки аграрних підприємств досліджували В. Андрійчук, О. Власюк, М. Малік, П. Саблук, В. Ткачук (Ткачук & Яремова, 2019) та інші науковці.

Попри значну кількість публікацій, питання компонентної структури ЕБАП потребує подальшого дослідження з огляду на динамічність зовнішнього середовища та специфіку аграрного виробництва. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі вчені, як Джошуа та Рудніченко (2023), які аналізували підходи до сутнісного наповнення категорії "економічна безпека підприємства"; Ковальська та ін. (2023), що вивчали сутність, структуру і механізм забезпечення економічної безпеки підприємства; Лезіна (2024), що досліджувала генезу розвитку дефініції

"економічна безпека підприємства"; Прохорова та ін. (2022), що аналізували економічну безпеку підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку; Феній (2024), який вивчав фактори впливу на формування економічної безпеки переробних підприємств України; *Namliiev & Kasicka* (2022), що дослідили актуальні проблеми регулювання економічної діяльності підприємств та розвитку системи антикризового управління в ринкових умовах.

Метою статті є обґрунтування компонентної структури економічної безпеки аграрного підприємства та розробка комплексного підходу до її формування з урахуванням галузевої специфіки.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати наявні підходи до визначення складових економічної безпеки підприємства;
- виявити особливості забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі;
- обґрунтувати компонентну структуру ЕБАП.

У ході дослідження перевіряється гіпотеза, що ефективна система економічної безпеки аграрного підприємства має базуватися на інтеграції різних компонентів безпеки, зважаючи на їх взаємозв'язок та взаємовплив.

Методологічною основою дослідження є системний підхід, методи аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення. Інформаційною базою слугували наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні дані, результати власних досліджень автора.

Структура статті містить вступ, три основні розділи, висновки та список використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретичні аспекти економічної безпеки підприємства. Другий присвячений аналізу особливостей економічної безпеки аграрних підприємств. У третьому розділі обґрунтовується компонентна структура економічної безпеки аграрного підприємства та пропонуються напрями її вдосконалення.

1. Теоретичні аспекти економічної безпеки підприємства

Економічна безпека підприємства (ЕБП) є складною багатоаспектною категорією, яка відображає здатність суб'єкта господарювання ефективно функціонувати та розвиватися в умовах дії різноманітних загроз і ризиків. У науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності ЕБП та її складових.

Так, Ілляшенко (2016, с. 12) розглядає ЕБП як стан ефективного використання ресурсів та наявних ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім та зовнішнім загрозам і забезпечувати тривале виживання та сталий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Козаченко та ін. (2003) трактують ЕБП як міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства.

У своїх працях Прохорова та ін. (2022, с. 36) розглядають ЕБП як адаптивну систему, що відрізняється від традиційної своєю здатністю враховувати дестабілізаційні чинники, запобігати негативному впливу

факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, а також змінюватися і самонавчатися. Автори вважають, що цілісна система безпеки підприємства повинна мати такі властивості, як емерджентність, детермінізм і реалізація процесів коеволуції.

Джошуа та Рудніченко (2023, с. 50) розуміють ЕБП як комплексну характеристику, яка відображає стан, що сприяє стабільному та максимально ефективному функціонуванню і розвитку підприємства, підвищенню його конкурентоспроможності, характеризується захищеністю та зумовлює зменшення негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на потенціал підприємства в умовах глобальних викликів, а також забезпечує досягнення стратегічних цілей бізнесу.

Ковальська та ін. (2023, с. 129) визначають ЕБП як комплексне поняття, що відбиває сукупність різних аспектів діяльності підприємства та його здатність протистояти та захищатися від дестабілізаційних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, забезпечуючи при цьому стійкість економічного розвитку через ефективне використання наявних і потенційних ресурсів.

Лезіна (2024, с. 105) характеризує економічну безпеку як "стан захищеності від загроз, стан ефективного використання ресурсів, здатність до стабільного функціонування, наявність конкурентних переваг та можливість досягнення цілей".

Зі свого боку, Феній (2024, с. 233) проаналізував фактори, що впливають на формування економічної безпеки переробних підприємств України. Науковець визначає як фактори впливу на ЕБП розмір підприємства, його привабливість для інвесторів і рейдерів, інституційне середовище та мінливість зовнішнього середовища.

Економічні ризики потребують прийняття управлінських рішень для формування стратегії розвитку підприємства, що, на думку авторів *Namliiev та Kasicka* (2022, с. 6), "зумовлює необхідність формування адекватних методів і прийомів регулювання у кризові періоди функціонування ринкової економіки, що виступають основоположними створення ефективної системи антикризового управління, яка забезпечує економічну безпеку даних суб'єктів у процесі забезпечення відтворення та задоволення суспільних потреб".

Аналіз теоретичної бази уможлиблює виділити такі основні підходи до структуризації ЕБП:

функціональний, який передбачає виділення функціональних складових безпеки (фінансова, кадрова, техніко-технологічна, правова, інформаційна тощо);

ресурсний, в основі якого лежить забезпечення ефективного використання ресурсів підприємства;

захисний, що акцентує на захисті від загроз;

гармонізаційний, який розглядає економічну безпеку як міру узгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.

Найбільш поширеним є функціональний підхід, згідно з яким виділяють сім основних складових ЕБП (рис. 1).

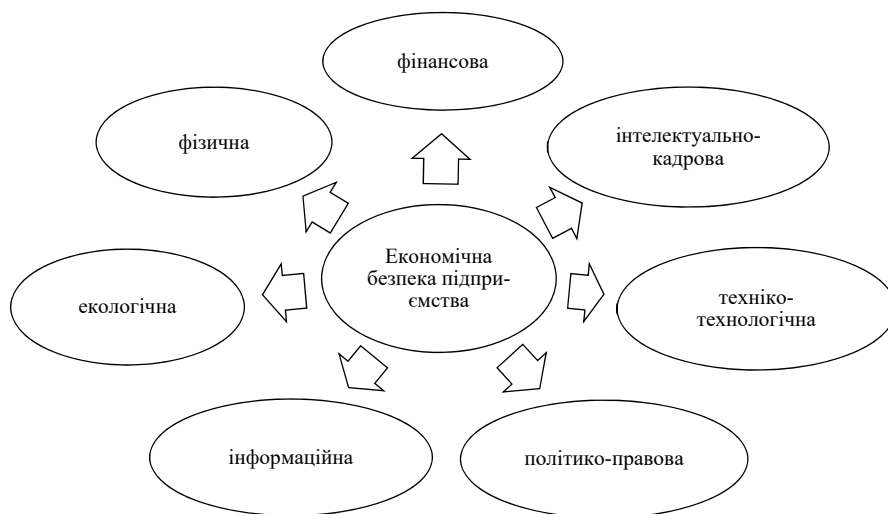

Рис. 1. Складові економічної безпеки підприємства

Джерело: складено автором на основі (Ілляшенко, 2016; Козаченко & Пономарьов, 2015).

Кожна з цих складових характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика функціональних складових економічної безпеки підприємства

Складова	Зміст	Функціональні критерії
Фінансова	Досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів	Рівень фінансової стійкості, платоспроможності, ділової активності
Інтелектуально-кадрова	Збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства	Показники кваліфікації персоналу, плинності кадрів, продуктивності праці
Техніко-технологічна	Ступінь відповідності застосовуваних технологій сучасним світовим аналогам	Рівень прогресивності технологій, конкурентоспроможність продукції
Політико-правова	Всебічне правове забезпечення діяльності підприємства	Дотримання чинного законодавства, рівень правової захищеності
Інформаційна	Ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності	Повнота, точність, своєчасність інформації
Екологічна	Дотримання екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля	Рівень забруднювальних викидів, екологічність продукції
Силова	Забезпечення фізичної безпеки працівників, збереження майна	Надійність системи охорони, захищеність від кримінальних посягань

Джерело: складено автором на основі (Ілляшенко, 2016; Козаченко & Пономарьов, 2015).

Важливо зазначити, що всі складові економічної безпеки тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Тому забезпечення ЕБП потребує комплексного підходу та врахування галузевої специфіки.

2. Особливості економічної безпеки аграрних підприємств

Аграрний сектор має низку особливостей, які суттєво впливають на економічну безпеку підприємств галузі. Серед основних *специфічних рис аграрного виробництва*, які необхідно враховувати при формуванні системи економічної безпеки, можна виділити:

- залежність від природно-кліматичних умов, що підвищує ризики виробництва;
- сезонність виробництва, яка впливає на нерівномірність надходження доходів протягом року;
- тривалий виробничий цикл, що уповільнює оборотність капіталу;
- використання землі як основного засобу виробництва;
- робота з живими організмами (рослинами, тваринами), що потребує особливих підходів до організації виробничих процесів;
- висока капіталомісткість виробництва при низькій фондівдачі;
- диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію;
- залежність від державної підтримки галузі.

Зазначені особливості зумовлюють специфіку загроз економічній безпеці аграрних підприємств та напрямів її забезпечення. Так, Ткачук (2019) виділяє такі основні загрози економічній безпеці аграрних підприємств:

- природно-кліматичні* (посухи, повені, град тощо);
- виробничо-технологічні* (низький рівень технічного оснащення, недотримання технологій виробництва);
- ринкові* (цінові коливання, недосконалість інфраструктури аграрного ринку);
- фінансові* (обмеженість доступу до кредитних ресурсів, високі відсоткові ставки);
- кадрові* (відтік кваліфікованих кадрів із сільської місцевості);
- інституційні* (недосконалість нормативно-правового забезпечення аграрного сектору).

Однак в умовах повномасштабного вторгнення, що розпочалося у 2022 р., перелік загроз економічній безпеці аграрних підприємств суттєво розширився. До традиційних загроз додалися нові, пов'язані з воєнними діями:

- фізичне знищення або пошкодження виробничих потужностей, інфраструктури та посівів внаслідок цих дій;
- втрата доступу до земельних ресурсів через окупацію територій або мінування полів;

- порушення логістичних ланцюгів постачання ресурсів та збуту продукції, особливо експортних маршрутів;
- втрата кадрового потенціалу через мобілізацію працівників або їх вимушену міграцію;
- обмеження доступу до фінансових ресурсів та інвестицій через підвищені ризики ведення бізнесу в умовах війни;
- зростання виробничих витрат через подорожчання паливно-масельних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин;
- зниження попиту на внутрішньому ринку через падіння купівельної спроможності населення;
- ризики рейдерського захоплення підприємств в умовах нестабільної безпекової ситуації;
- кібератаки на інформаційні системи підприємств та об'єкти критичної інфраструктури аграрного сектору.

З урахуванням зазначених особливостей система ЕБАП має бути спрямована на:

- мінімізацію впливу природно-кліматичних ризиків;
- забезпечення технологічної модернізації виробництва;
- диверсифікацію виробництва та ринків збуту;
- підвищення фінансової стійкості та платоспроможності;
- формування ефективної кадрової політики;
- розвиток інноваційної діяльності;
- екологізацію виробництва;
- посилення фізичної й інформаційної безпеки підприємства;
- адаптацію бізнес-процесів до умов воєнного стану та розробку стратегій післявоєнного відновлення.

З огляду на зазначене, система ЕБАП повинна бути зорієнтована на мінімізацію впливу природно-кліматичних ризиків, забезпечення технологічної модернізації виробництва, диверсифікацію виробництва і ринків збуту, підвищення фінансової стійкості та платоспроможності, формування ефективної кадрової політики, розвиток інноваційної діяльності, екологізацію виробництва, посилення фізичної й інформаційної безпеки підприємства, а також адаптацію бізнес-процесів до умов воєнного стану та розробку стратегій післявоєнного відновлення.

3. Компонентна структура економічної безпеки аграрного підприємства

На основі аналізу наукових джерел та з урахуванням галузевої специфіки пропонуємо виділити такі основні компоненти ЕБАП (*рис. 2*).

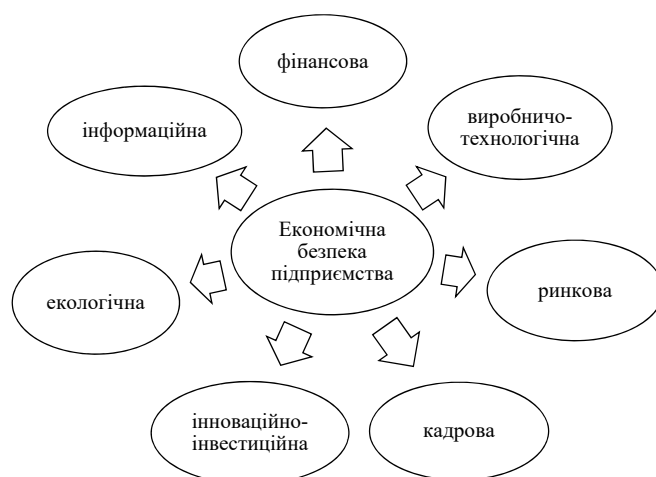

Рис. 2. Складові економічної безпеки аграрного підприємства

Джерело: складено автором на основі (Ілляшенко, 2016; Козаченко & Пономарьов, 2015).

Розглянемо детальніше зміст та особливості кожного компонента.

3.1. Фінансова безпека

Фінансова безпека є ключовим компонентом ЕБАП, оскільки забезпечує його фінансову стійкість, платоспроможність та можливість розвитку. Особливості забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств пов'язані із сезонністю виробництва, тривалим виробничим циклом, високою капіталомісткістю та залежністю від зовнішнього фінансування. Необхідність врахування індикаторів фінансової безпеки зумовлена їх ключовою роллю у забезпеченні стабільного функціонування та розвитку аграрного підприємства. Комплексний аналіз цих показників дає змогу:

- оцінити здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання і протистояти фінансовим ризикам (показники ліквідності та платоспроможності);
- визначити рівень фінансової незалежності та стійкості підприємства (показники фінансової стійкості);
- проаналізувати ефективність використання ресурсів та управління активами і зобов'язаннями (показники ділової активності);
- оцінити прибутковість діяльності й ефективність управління підприємством (показники результативності діяльності).

Моніторинг цих індикаторів, характеристику яких наведено в *табл. 2*, уможливорює своєчасно виявляти фінансові загрози та розробляти заходи щодо їх нейтралізації, що є критично важливим для забезпечення ЕБАП.

Характеристика індикаторів фінансової безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Показники ліквідності та платоспроможності		
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	1.5–2.5 є оптимальним. Показує здатність погашати короткострокові зобов'язання
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	0.7–1.0 є оптимальним. Відображає здатність погашати короткострокові зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних активів
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{Кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	0.2–0.35 є оптимальним. Показує частку короткострокових зобов'язань, яка може бути погашена негайно
Показники фінансової стійкості		
Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальні активи}}$	> 0.5 вважається добрим. Показує частку власних коштів у загальній сумі активів
Коефіцієнт фінансового левериджу	$\frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал}}$	< 1.0 вважається оптимальним. Відображає співвідношення позикових та власних коштів
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$\frac{\text{Власний капітал} - \text{Необоротні активи}}{\text{Оборотні активи}}$	> 0.1 вважається нормальним. Показує частку власних оборотних коштів у структурі оборотних активів
Показники ділової активності		
Коефіцієнт оборотності активів	$\frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість активів}}$	Вище значення свідчить про ефективніше використання активів
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна дебіторська заборгованість}}$	Вище значення вказує на ефективнішу роботу з дебіторами
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна дебіторська заборгованість}}$	Вище значення свідчить про швидше погашення заборгованості перед кредиторами
Показники результативності діяльності		
Рентабельність активів (ROA)	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість активів}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про ефективніше використання активів
Рентабельність власного капіталу (ROE)	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість власного капіталу}} \cdot 100\%$	Вище значення вказує на ефективніше використання власного капіталу
Рентабельність продажів (ROS)	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про ефективнішу цінову політику та контроль витрат

Джерело: складено автором на основі (Ілляшенко, 2016; Ткачук, 2019).

Високий рівень фінансової безпеки забезпечує стабільність функціонування підприємства, його здатність протистояти фінансовим ризикам та залучати інвестиції.

3.2. Виробничо-технологічна безпека

Виробничо-технологічна безпека відображає здатність аграрного підприємства забезпечувати ефективність виробничих процесів, високу якість продукції та конкурентоспроможність на ринку. Ключовими аспектами забезпечення виробничо-технологічної безпеки є:

- оптимізація структури посівних площ та сівозмін;
- впровадження прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання тварин;
- технічне переоснащення виробництва;
- забезпечення високої якості насіннєвого і племінного матеріалу;
- дотримання агротехнологічних вимог та ветеринарно-санітарних норм.

Основні індикатори виробничо-технологічної безпеки підприємства представлено у *табл. 3*.

Таблиця 3

Характеристика індикаторів виробничо-технологічної безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Фондовіддача	$\frac{\text{Виручка}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}$	Вище значення свідчить про ефективніше використання основних засобів
Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\frac{\text{Вартість введення в експлуатацію нових ОЗ}}{\text{Вартість ОЗ на кінець періоду}}$	Вище значення вказує на активніше оновлення технологічної бази
Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{\text{Сума зносу ОЗ}}{\text{Первісна вартість ОЗ}}$	Нижче значення свідчить про кращий технічний стан основних засобів
Урожайність культур	$\frac{\text{Обсяг зібраного врожаю}}{\text{Площа посіву}}$	Порівнюється з середньогалузевими показниками
Продуктивність тварин	$\frac{\text{Обсяг виробленої продукції тваринництва}}{\text{Поголів'я}}$	Порівнюється з нормативними та середньогалузевими показниками
Валовий дохід на 1 га сільськогосподарських угідь	$\frac{\text{Валовий дохід}}{\text{Площа сільськогосподарських угідь}}$	Вище значення свідчить про ефективніше використання земельних ресурсів
Чистий дохід на 1 га ріллі	$\frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Площа ріллі}}$	Вище значення вказує на вищу ефективність рослинництва
Прибуток на 1 га посівів окремої культури	$\frac{\text{Прибуток від вирощування культури}}{\text{Площа посівів культури}}$	Дає змогу оцінити ефективність вирощування окремих культур
Енергоємність виробництва	$\frac{\text{Обсяг спожитих енергоресурсів}}{\text{Обсяг виробленої продукції}}$	Нижче значення свідчить про вищу енергоефективність виробництва
Матеріаломісткість продукції	$\frac{\text{Матеріальні витрати}}{\text{Вартість виробленої продукції}}$	Нижче значення вказує на ефективніше використання матеріальних ресурсів

Джерело: складено автором на основі (Ткачук, 2019; Ілляшенко, 2016).

Висока виробничо-технологічна безпека дає змогу підприємству ефективно використовувати ресурси, підтримувати конкурентоспроможність продукції й адаптуватися до змін у технологіях та умовах виробництва.

3.3. Ринкова безпека

Ринкова безпека аграрного підприємства характеризує його здатність ефективно функціонувати в умовах конкурентного середовища, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури і забезпечувати стійкі позиції на ринку. Особливості ринкової безпеки аграрних підприємств пов'язані з високою волатильністю цін на сільськогосподарську продукцію, сезонністю попиту, недосконалістю інфраструктури аграрного ринку. Основні індикатори ринкової безпеки підприємства охарактеризовано в *табл. 4*.

Таблиця 4

Характеристика індикаторів ринкової безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Частка ринку	$\frac{\text{Обсяг продажів підприємства}}{\text{Загальний обсяг ринку}} \cdot 100\%$	Більша частка зазвичай означає вищу ринкову безпеку
Індекс Херфіндаля – Хіршмана (ННІ) для диверсифікації продажів	$\sum (\text{частка продажів кожного виду продукції})^2$	< 1500 вказує на високу диверсифікацію, > 2500 – на низьку
Рентабельність продажів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про кращу цінову політику та ефективність продажів

Джерело: складено автором.

Основні напрями забезпечення ринкової безпеки:

- диверсифікація виробництва та ринків збуту;
- формування ефективної маркетингової стратегії;
- створення власної торгової марки.

Високий рівень ринкової безпеки забезпечує стабільність доходів, можливість розширення діяльності та зміцнення позицій на ринку.

3.4. Кадрова безпека

Кадрова безпека аграрного підприємства спрямована на формування, збереження та розвиток кадрового потенціалу, забезпечення соціального захисту працівників. Особливості кадрової безпеки в аграрному секторі пов'язані із сезонністю зайнятості, відтоком кваліфікованих кадрів із сільської місцевості, низьким рівнем оплати праці.

- Основні напрями забезпечення кадрової безпеки:
- формування ефективної системи мотивації персоналу;
  - створення сприятливих умов праці;
  - забезпечення можливостей для професійного розвитку та кар'єрного зростання;
  - розвиток корпоративної культури;
  - соціальний захист працівників.

Головні індикатори кадрової безпеки підприємства представлено в *табл. 5*.

Таблиця 5

Характеристика індикаторів кадрової безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Продуктивність праці	$\frac{\text{Виручка}}{\text{Середньоспискова чисельність працівників}}$	Вище значення свідчить про ефективніше використання трудових ресурсів
Коефіцієнт плинності кадрів	$\frac{\text{Кількість звільнених працівників}}{\text{Середньоспискова чисельність}} \cdot 100\%$	< 5% – низька, 5–10% – нормальна, > 10% – висока плинність
Коефіцієнт професійного розвитку	$\frac{\text{Кількість працівників, що пройшли навчання}}{\text{Загальна кількість працівників}} \cdot 100\%$	Вище значення вказує на більшу увагу до розвитку персоналу

Джерело: складено автором.

Висока кадрова безпека сприяє підвищенню ефективності праці, зниженню ризиків, пов'язаних з людським фактором, та створенню стабільного колективу.

3.5. Інноваційно-інвестиційна безпека

Інноваційно-інвестиційна безпека відображає здатність аграрного підприємства забезпечувати інноваційний розвиток та ефективно інвестування. В умовах загострення конкуренції й необхідності технологічної модернізації аграрного виробництва значення цього компонента економічної безпеки зростає.

Основні напрями забезпечення інноваційно-інвестиційної безпеки:

- впровадження інноваційних технологій виробництва;
- використання методів точного землеробства;
- інвестування в розвиток інфраструктури;
- співпраця з науково-дослідними установами.

Розрахунок індикаторів інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства наведено в *табл. 6*.

Характеристика індикаторів інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Коефіцієнт інноваційної активності	$\frac{\text{Витрати на інновації}}{\text{Загальні витрати}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про більшу інноваційну активність
ROI (Return on Investment)	$\frac{(\text{Прибуток від інвестицій} - \text{Вартість інвестицій})}{\text{Вартість інвестицій}} \cdot 100\%$	Позитивне значення вказує на прибутковість інвестицій
Коефіцієнт оновлення продукції	$\frac{\text{Обсяг нової продукції}}{\text{Загальний обсяг продукції}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про активніше впровадження інновацій

Джерело: складено автором.

Високий рівень інноваційно-інвестиційної безпеки забезпечує довгострокову конкурентоспроможність підприємства, його здатність адаптуватися до змін у технологіях і ринкових умовах.

3.6. Екологічна безпека

Екологічна безпека аграрного підприємства спрямована на мінімізацію негативного впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище та забезпечення виробництва екологічно чистої продукції. Особливої актуальності набуває в контексті глобальних кліматичних змін і посилення екологічних вимог до сільськогосподарського виробництва.

Основні напрями забезпечення екологічної безпеки:

- впровадження екологічно безпечних технологій виробництва;
- раціональне використання земельних та водних ресурсів;
- зменшення викидів парникових газів;
- утилізація відходів виробництва;
- виробництво органічної продукції.

Головні індикатори екологічної безпеки підприємства представлено в *табл. 7*.

Таблиця 7

Характеристика індикаторів екологічної безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Коефіцієнт утилізації відходів	$\frac{\text{Обсяг утилізованих відходів}}{\text{Загальний обсяг відходів}} \cdot 100\%$	Вище значення вказує на кращу екологічну політику
Енергоємність виробництва	$\frac{\text{Енерговитрати}}{\text{Обсяг виробленої продукції}}$	Нижче значення свідчить про енергоефективніше виробництво
Коефіцієнт відновлення родючості ґрунтів	$\frac{\text{Площа відновлених земель}}{\text{Загальна площа земель}} \cdot 100\%$	Вище значення вказує на активніші заходи з підтримки родючості

Джерело: складено автором.

Аналіз наведених індикаторів дає змогу оцінити ефективність екологічної політики аграрного підприємства та виявити потенційні

напрями її вдосконалення. Важливо зазначити, що забезпечення екологічної безпеки не лише сприяє збереженню навколишнього середовища, але й може стати джерелом конкурентних переваг для підприємства. Зокрема, впровадження енергоефективних технологій уможливорює знизити виробничі витрати, а виробництво органічної продукції – вийти на нові, преміальні сегменти ринку.

Водночас забезпечення екологічної безпеки часто потребує значних інвестицій, які можуть бути обтяжливими для малих і середніх аграрних підприємств. Тому важливим є пошук балансу між екологічними вимогами та економічною ефективністю, а також розробка державних програм підтримки екологізації аграрного виробництва.

3.7. Інформаційна безпека

Інформаційна безпека аграрного підприємства передбачає захист інформаційних ресурсів, комерційної таємниці та забезпечення ефективного інформаційно-аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень. В умовах цифровізації аграрного сектору роль інформаційної безпеки зростає.

Основні напрями забезпечення інформаційної безпеки:

- впровадження сучасних інформаційних систем управління;
- захист комерційної таємниці та інтелектуальної власності;
- забезпечення кібербезпеки;
- розвиток системи моніторингу зовнішнього середовища;
- підвищення інформаційної грамотності персоналу.

Головні індикатори інформаційної безпеки підприємства наведено в *табл. 8*.

Таблиця 8

Характеристика індикаторів інформаційної безпеки підприємства

Індикатор	Розрахунок	Інтерпретація
Коефіцієнт захищеності інформації	$\frac{\text{Кількість захищених інформаційних активів}}{\text{Загальна кількість інформаційних активів}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про кращий захист інформації.
Частота кібератак	$\frac{\text{Кількість успішних кібератак}}{\text{Загальна кількість спроб атак}} \cdot 100\%$	Нижче значення вказує на кращу кібербезпеку
Коефіцієнт інвестицій в ІТ-безпеку	$\frac{\text{Витрати на ІТ – безпеку}}{\text{Загальні ІТ – витрати}} \cdot 100\%$	Вище значення свідчить про більшу увагу до інформаційної безпеки

Джерело: складено автором.

Високий рівень інформаційної безпеки захищає підприємство від витоку конфіденційної інформації, забезпечує стабільність бізнес-процесів та знижує ризики фінансових втрат від кібератак.

Запропонована компонентна структура економічної безпеки аграрного підприємства дає змогу комплексно підійти до формування системи

її забезпечення з урахуванням галузевої специфіки. Важливо зазначити, що всі компоненти тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Тому для досягнення високого рівня економічної безпеки необхідно забезпечити збалансований розвиток усіх її складових.

Висновки

Економічна безпека аграрного підприємства є складною багатокомпонентною системою, яка відображає здатність суб'єкта господарювання ефективно функціонувати та розвиватися в умовах дії різноманітних загроз і ризиків.

Специфіка аграрного виробництва (залежність від природно-кліматичних умов, сезонність, тривалий виробничий цикл, використання землі як основного засобу виробництва тощо) зумовлює особливості формування системи економічної безпеки аграрних підприємств, що підтверджує необхідність врахування галузевої специфіки при розробці механізмів забезпечення економічної безпеки.

Проведений аналіз теоретичної бази уможливив автору виділити основні підходи до структуризації економічної безпеки підприємства, серед яких найбільш поширеним є функціональний підхід. Відповідно до цього підходу виділяють такі основні складові економічної безпеки: фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна та силова.

На підставі проведеного аналізу автором запропоновано компонентну структуру економічної безпеки аграрного підприємства, яка містить фінансову, виробничо-технологічну, ринкову, кадрову, інноваційно-інвестиційну, екологічну й інформаційну складові. Така структура підтверджує висунуту гіпотезу про необхідність інтеграції різних компонентів безпеки для досягнення стійкого розвитку аграрних підприємств.

Аналіз взаємозв'язків між компонентами економічної безпеки демонструє їх тісну взаємозумовленість, що підкреслює важливість комплексного підходу до формування системи економічної безпеки. Результати дослідження свідчать, що для досягнення високого рівня економічної безпеки аграрного підприємства необхідно забезпечити збалансований розвиток усіх її складових з урахуванням їх взаємовпливу, що також підтверджує висунуту гіпотезу.

Запропонований підхід до структуризації економічної безпеки аграрного підприємства створює основу для розробки ефективних стратегій забезпечення економічної безпеки й формування відповідної системи моніторингу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методики інтегральної оцінки рівня економічної безпеки аграрного підприємства та формуванням організаційно-економічного механізму її забезпечення.

Запропонований підхід до структуризації економічної безпеки аграрного підприємства може бути використаний при розробці стратегії забезпечення економічної безпеки і формуванні відповідної системи моніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ/REFERENCE

Namliiev, Ye., & Kasicka, G. (2022). Topical problems of regulating the economic activity of enterprises and developing a system of anticrisis management in market conditions. *New Knowledge Journal of Science*, 11(4), 5–12. https://science.uard.bg/index.php/newknowledge/article/view/940/pdf_379

Джошуа, А., & Рудніченко, Є. (2023). Підходи до сутнісного наповнення категорії "економічна безпека підприємства". *Development Service Industry Management*, (3), 47–55.

Dzhoshua, A., & Rudnichenko, Ye. (2023). Approaches to the essential content of the category "economic security of the enterprise". *Development Service Industry Management*, (3), 47–55.

Ілляшенко, О. В. (2016). *Механізм системи економічної безпеки підприємства*. Мачулін.

Illiashenko, O. V. (2016). *Mechanism of the enterprise economic security system*. Machulin.

Ковальська, Л., Голій, О., & Голій, В. (2023). Економічна безпека підприємства: сутність, структура та механізм забезпечення. *Економічний форум*, 1(1), 126–137.

Kovalska, L., Holii, O., & Holii, V. (2023). Economic security of the enterprise: essence, structure and mechanism of provision. *Economic Forum*, 1(1), 126–137.

Козаченко, Г. В., Пономарьов, В. П., & Ляшенко, О. М. (2003). *Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення*. Лібра.

Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., & Liaschenko, O. M. (2003). *Economic security of the enterprise: essence and mechanism of provision*. Libra.

Лезіна, А. (2024). Генеза розвитку дефініції "Економічна безпека підприємства". *Сталій розвиток економіки*, 2(49), 101–106. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-16>

Liezina, A. (2024). Genesis of the development of the definition "Economic security of the enterprise". *Sustainable Development of Economy*, 2(49), 101–106. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-16>

Прохорова, В., Крутова, А., & Дяченко, К. (2022). Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Економіка*, 14(28).

Prokhorova, V., Krutova, A., & Diachenko, K. (2022). Economic security of Ukrainian enterprises in conditions of destabilizing development. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series: Economics*, 14(28).

Ткачук, В. І., & Яремова, М. І. (2019). Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*, (6). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.12>

Tkachuk, V. I., & Yareмова, M. I. (2019). Economic security of agricultural enterprises. *Effective economy*, (6). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.12>

Феній, Н. (2024). Фактори впливу на формування економічної безпеки переробних підприємств України. *Київський економічний науковий журнал*, (4), 230–235. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32>

Fenii, N. (2024). Factors influencing the formation of economic security of processing enterprises in Ukraine. *Kyiv Economic Scientific Journal*, (4), 230–235. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32>

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Гук О. Компонентна структура економічної безпеки аграрного підприємства. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. С. 60–75. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)05](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)05)

Надійшла до редакції 03.07.2024.

Отримано після доопрацювання 21.08.2024.

Прийнято до друку 04.09.2024.

Публікація онлайн 21.10.2024.